

Овсієнко С.Л.

ОЦІНКА ПРИЧИН РОЗКОЛУ НРУ 1999 РОКУ У ЗМІ

В кінці 1998 р. - на початку 1999 р. в українському політикумі відбувся прицидент: одна за одною почали розколюватися партії різного спрямування, такі як НДП (Народно-демократична партія), СДПУ (О) (Соціал-демократична партія України (об'єднана)), ДемПУ (Демократична партія України), НРУ (Народний рух України) та деякі інші. Для дослідника цікавим було б зупинитися на Рухові, адже ця партія була лідером націонал-демократичного напрямку і не так давно (до зазначених подій) уособлювала собою монолог. Народний Рух стояв біля витоків Української держави. Його роль у отриманні Україною незалежності дуже велика. Діяльність Руху завжди цікавила науковців.

Дана проблема цікава тим, що досліджуючи розкол НРУ в 1999р., автор змушений був у великій кількості використовувати інформацію з такого суб'єктивного джерела як періодичні видання. Адже звернення до ЗМІ, а точніше до газет, які одними з перших давали власну оцінку даним подіям в Русі, викликане тим незначним проміжком часу, за яким можливе написання ґрунтовних праць. І все одно, досліджуючи проблему розколу в НРУ, неможливо не дослідити періодичні видання.

Досліджуючи дану проблему, автор спирається на статтю “Политические партии накануне выборов в зеркале газетной аналитики” [1], де започатковано її розв'язання. В зазначеній статті об'єктом дослідження стали такі газети як “Зеркало недели”, “День”, “Факты и комментарии” та “Україна молода”, кожна з яких мала власну точку зору на причини розколу в НРУ. Для дослідження було обрано саме ці газети, які представляли різні політичні інтереси. Так, “Факты” і “Україна молода” відносилися до лояльних, “День” - до опозиційних, а “Зеркало недели” - до незалежних газет. Таким чином, в залежності від політичної заангажованості того чи іншого видання подавалося власне бачення проблеми. Проте крім відмінностей був і єдиний спільний момент: друковані ЗМІ даний розкол пояснювали провиною конкуруючих кандидатів на посаду Президента України.

Таким чином, автор статті намагається більш детально, спираючись на зазначену вище статтю, дослідити поставлену в назві статті проблему, причому взявши за об'єкт дослідження саме ті ж газети за лютий-квітень 1999 р. Чому взято саме цей часовий проміжок? А тому що, з часом з появою нових обставин, фактів, точка зору на подію змінюється. Це саме відбувалося і з оцінкою причин розколу НРУ у 1999 р. Тому досліджуються та порівнюються між собою перші відгуки зазначених газет на цю подію.

19 лютого 1999 р. більша частина фракції НРУ у Верховній Раді виголосила недовіру керівникові фракції В.Чорноволу. Саме ця дата є початком розколу в Русі. Обидві сторони (“костенківці” та “чорноволівці”) провели власні з'їзди. Розкол перекинувся з центру в крайові організації. В кінці березня 1999 р. загинув лідер Руху В.Чорновіл. Його смерть не стала каталізатором до об'єднання, а навпаки, лише поглибила його. “Костенківці” створили власну партію - УНР (Український народний рух). До сьогодення часу обидва Рухи, до яких приєднався і “третій Рух” НРУ (є) (Народний рух України (за єдність)) так і не змогли подолати наслідків розколу та об'єднатися.

В газеті “Зеркало недели” друкувалися такі статті як “О превратностях политэволюции” В. Піховшека, “Укусить дракона” Ю.Хомича, “Разделить шкуру неубитого дракона” С.Рахманіна, “Раскол Руха: чисто предвыборный проект”, “Проруха” все того ж С.Рахманіна.

В статті В. Піховшека “О превратностях политэволюции” головним винуватцем розколу в НРУ в 1999 р. називався В.Чорновіл. В. Піховшек зазначає, що відносний успіх Руху на парламентських виборах-98, схоже, був передвісником найбільшої за всю історію цієї організації політичної поразки - участі у президентських виборах в 99-му. “Судороги с выдвижением заведомо непроходных кандидатур, разборки в своем кругу, схожие с “охотой на ведьм” (чего стоит одно только злорадство В.Чорновола по поводу теперь уже бывших руководителей крупнейшей Львовской организации Руха в его докладе на последнем съезде НРУ), зажим любых, даже сверхлояльных и к нему, и к власти “внутренних диссидентов” (слова Ю.Костенко, там же: “многочисленные попытки столкнуть меня с председателем партии свидетельствуют, что подпольный обком власти в партии действует”) дают все основания согласиться с мнением известного канадского историка О.Субтельного, назвавшего происходящее в Рухе “культом личности” и “приватизацией партии”, - вважав автор [2].

Причинами розколу називалися непослідовність В.Чорновола, прорахунки у зв'язках з владою та політична ситуація напередодні президентських виборів (висунення від Руху претендентом на кандидата у Президенти Г.Удовенка). Помилка, за словами В.Піховшека, була зроблена не в той час, коли відбувалися зазначені події - і вона складалася з того, що збій зумовлений самим принципом побудови організації “під себе”, вибраним В.Чорноволом досить давно [2]. “Изгнав из Руха под любым приемлемыми для этой организации предложениями всех, кто мог - даже гипотетически - составит ему конкуренцию, воспитав послушное подчинение других, он сам создал ситуацию, при которой управлять Рухом может тот, кто управляет самим В.Чорноволом”, - вважав автор статті, який не вірив, що націонал-демократи при В.Чорноволові зміняться (по-перше), а по-друге, акцентував увагу на те, що “блискауча поразка” лідера НРУ сформує кризу всього правого політичного руху в Україні [2].

В статті Ю.Хомича “Укусить дракона” також підкреслювалося відкрите протистояння Чорновола і партійної більшості. Автор відзначав безжальність, з якою кормчий НРУ подавляв внутрішню опозицію [3].

Ю.Хомич виділив декілька причин того, що відбулося: по-перше, “неприлично откровенная поддерж-

ка Леоніда Даниловича”, а по-друге, “неприлично частое общение с Леонидом Даниловичем и его родственниками”, по-третє, “стал слишком часто не сдерживать своих обещаний, данных собратьям по партии” [3].

Приводилися й інші версії. Так, посварившись практично з усіма видними рухівцями, В. Чорновіл намагався знайти на них управу в президентській адміністрації [3].

В статті наголошувалося й на впливі президентських виборів на ситуацію в Русі: неприйняття більшістю депутатів-рухівців кандидатури Г.Удовенка, у зв'язку з цим вони вважали “оскорбительным, что одной из крупнейших партий на выборах отводится незавидная роль “убийцы” левых и податчика снарядов для Кучмы” [3]. Крім того, в Русі були такі, хто вважав залишити на боці партійні амбіції і зробити ставку на перемогу - на Є.Марчука [3].

С.Рахманін в статті “Разделить шкуру неубитого дракона” вважав, що саме фінансові біди і організаційні негаразди (а не політичні нестиковки і особисті протиріччя) стали першопричиною “клонування” другої за чисельністю партії країни [4].

Автор цієї статті не акцентував увагу на недемократичних методах управління партією В.Чорноволом та бездіяльності рухівської еліти, хоча й відзначав. Але основна його точка зору заключалася в тому, що саме з 1994 р. в Русі почалися події, які й визначили долю Руху. На початку 1994 р. напередодні виборчої кампанії зник секретар НРУ Михайло Бойчишин, який займався фінансовими справами і займався добре. Після його зникнення робота в партії дуже була схожа на розвал. С.Рахманін вважав основними слова Ю.Костенка, що партія так і не перебудувалась економічно, і чим більше проходило часу з серпня 1991-го, тим меншою була підстава розраховувати на “подачки” діаспори: партія не навчилася заробляти. Намагання ввести в партію капітал і капіталістів закінчувалася провалом, оскільки створювалося стійке враження, що Чорновіл панічно боявся прихода їх в партію, а тому був проти. Любу внутрішню опозицію лідер НРУ успішно давив, тому що чудово розумів, що опозиціонерам нема на що обіператися. Поява в Русі М.Бродського та В.Чайки, за словами С.Рахманіна, стало початком кінця Чорновола, а поява О.Слободяна і Є. Сігала, а в фракції - О.Іщенко символізувало, що кінець близький. В.Чорновіл так і не навчився допомагати своїм і захищати їх, але тепер йому доводилося мати справу з опозицією, котра мала гроші. Йому доводилося мати справу з капіталістами, котрі мали плани, які Чорновіл не міг і не хотів допомагати реалізувати [4].

А В. Борзенко в статті “Раскол Руха: чисто предвыборный проект” аналізує лише зовнішній чинник розколу. Він розглядає такі версії як участь у розколі Руху передвиборчого штабу Л.Кучми (до цієї версії він має деякі сумніви) та людей Є.Марчука (вважав цю точку зору більш правдивою, хоча не погоджується з тим, що робота велась саме в напрямку розколу) [5].

На думку автора статті саме на стикові, можливо, цих двох думок і лежить розгадка того, що сталося з Рухом [5].

Таким чином, на його думку, на вибори НРУ (Чорновола) з Г.Удовенком піде за Л.Кучмою, а дружина Ю.Костенка, як більшість вважала, буде ставити на Є.Марчука. Проте була ще одна версія, що “костенківці” шукатимуть точок зіткнення з О. Морозом, в цьому разі рухівський кандидат відбере частину електората і у Л.Кучми, і у Є.Марчука [5].

В іншій статті “Проруха” все той же С.Рахманін зазначав, що рішення Мінюста, за яким визнавався легітимним Рух В.Чорновола (котрий на той час вже трагічно загинув), зняло всі проблеми для Президента України, якому було не вигідне об'єднання Руху “під” когось з його конкурентів та існування Руху, котрий не грав на Президента. Це рішення погубило партію. На думку автора статті, не можна до одурманення сперечатися, хто винний у розколі НРУ - причин багато, але наслідок один: єдина неліва партія, котра мала реальний вплив і осяжний електорат, перестала існувати як політична сила, схильна вплинути на хід виборів [6].

Таким чином, в газеті “Зеркало недели” авторами статей давалися різні причини розколу. Практично всі автори статей були однодумцями щодо провини В.Чорновола в розколі НРУ, що ж до провини конкуруючих кандидатів у Президенти, то такими називалися Л.Кучма та Є.Марчук (та й те деякі з тверджень були лише версіями, а не справжніми назвами речей своїми іменами).

Досить ретельно досліджувала розкол в НРУ та його причини газета “День”. На відміну від “Зеркала недели” зазначена газета не лише коментувала своє бачення проблеми, але й хронологічно відстежувала події, що розвивалися в Русі, при цьому досить інтенсивно приймала участь у висвітленні проблеми, беручи велику кількість інформації безпосередньо у “винуватців” тих процесів, що відбувалися у Русі. Досліджуючи газетні статті, можна відзначити деякий уклін авторів на підтримку дій групи Ю.Костенка.

Кореспонденти газети “День” розпочали досліджувати розкол не з того часу, коли він вийшов на поверхню (19 лютого 1999 р.), а значно раніше. Вже тоді, коли в Русі існувала кризова ситуація (кінець 1998 - початок 1999 р.) в газеті з'являються причини тих процесів, що відбувалися в партії, причому вони збігаються з точкою зору в цій же газеті навіть через 1-2 місяці. Так, Тетяна Коробова в статті “Чи стане Рух “нормальною партією?” писала: “31 з 48 членів фракції виступив проти політики Чорновола. Проти авторитаризму лідера та його загравання з владою. Але, можливо, пошук відьом серед своїх та шпигуноманія - це вже те, що призвело до конкретних цілком програшних рішень партії. У глибинах її керівних органів, наприклад, серйозно прорахували, що, коли кандидатом у Президенти пустити Юрія Костенка, то при третьому-четвертому місці в першому турі його голоси будуть віддані Євгену Марчуку. А ось якщо третє-четверте місце посяде Геннадій Удовенко - то, зрозуміло, не Марчукові, а Леоніду Кучмі. Те, як

лідер Руху віртуозно “відсунув” Костенка на користь Удовенка - загальновідомо. У чому ж виграш партії? Тільки в тому, що цю невдячну роботу лідер Руху на себе не взяв. Він не збирається згортати свою політичну кар'єру [7].

Практично всі кореспонденти газети “День”, які займалися проблемою розколу в НРУ, тобто Т.Коробова, В.Золотарьов, О.Сирцов, О.Потурай, І.Гаврилова, звинувачували В.Чорновола та Л.Кучму в провокуванні розколу. Як зазначила І.Гаврилова, сьогодення ситуація в партії “спровокована тактикою та стратегією, обраною В.Чорноволом у відносинах з діючою владою” [8]. А в статті “Рух Руху: від партії особистості - до партії особистостей” відзначалося, що “демократичне крило партії звільнилося від ярма, що припрягало його до влади. Або хоч би знаходило можливість вирішувати питання взаємостосунків з нею на основі власного розуміння” [9].

Загибель В.Чорновола та “успадкування” поста лідера “чорноволівської” партії Г.Удовенком в статті “Чи є життя після Банкової?” трактувалося як завершення процесу, який починався вимогами (автора: В.Чорновола) до Президента “приструнити розкольників” і навести порядок у Русі, а закінчився рішенням Мінюсту і, “вочевидь, глибоким задоволенням Банкової в тому, що нічого вже не зашкодить кандидату Руху в ранзі партійного престолонаслідника послужити бажанню Президента залишитися Президентом” [10].

Таким чином, в газеті “День”, яка відносилася до опозиційних (обслуговувала політичні амбіції Є.Марчука [11]) з цілком зрозумілих причин одногосно відзначалися В.Чорновіл та Л.Кучма як винуватці розколу в НРУ. Як не дивно, а Є.Марчука серед них не було. Тобто причинами розколу були авторитаризм лідера НРУ та президентські вибори, а з ними й гра, в яку грали В.Чорновіл та Л.Кучма.

Інша газета “Факты и комментарии” також досить ретельно висвітлювала ситуацію в Русі, але її повідомлення були менш насичені інформацією та роздумами, ніж в газеті “День”. Лише з двох статей зазначеної газети можна зробити певні висновки щодо власного бачення їх авторами причин розколу в НРУ.

В статті Олени Шеремети “Вячеслав Чорновил не считает Юрия Костенко основным организатором “ГКЧП в Рухе” причинами розколу в НРУ називалися авторитарні методи та стиль керівництва демократичною партією з боку В.Чорновола. В статті говорилося: “...Партия как-то незаметно даже для самой себя приостановила поступательное движение, а сам лидер уже давно “тупцює” на месте, упорно не желая этого замечать. Как не замечает лидер Руха и того, что отдельные его действия явно идут вразрез с уставом, за главенство которого он так ратует” [12].

Причиною розколу називалися і позиція партії (тобто В.Чорновола) по відношенню до влади: “конструктивна опозиція”.

Зовсім протилежна точка зору висвітлена в статті М.Постнікова: “Незадолго до гибели лидера Народного Руха прозвучало символическое: “Если Рух споткнулся о Чорновола, он должен через Чорновола переступить!” [13]. В ній причиною розколу називалася спроба прагматиків (тобто групи Ю.Костенка) змінити керівництво партії. Спроба виявилася невдалою. Автор вважав, що “костенківці” не були зацікавлені в самому розколі, але щось їх змусило вчинити цю змову. М.Постніков сумнівався, що причини пов'язані “с разочарованием” в особі В.Чорновола. А причиною були президентські вибори і, безсумнівно, “бій кандидатів” за Рух та його електорат з їх наближенням ставав неминучим. В статті припускалося, що головною перешкодою для “костенківців” при реалізації своїх планів на виборах виявилася різке неприйняття Чорноволом запропонованої ними кандидатури в Президенти. А тому єдиним виходом з цієї ситуації стало рішення самим зайняти керівні крісла в партії.

Лідер НРУ не погоджувався підтримувати на виборах “по якимось причинам” Є.Марчука.

Таким чином, в статті автор намагався довести, що за спинами “опозиціонерів” діями, що призвели до розколу, керував Є.Марчук, котрому потрібен був єдиний Рух, але без Чорновола.

Проаналізувавши ці дві статті в газеті “Факты и комментарии” (підтримує Соціал-демократичну партію України (об'єднану) можна зробити висновок, що причинами розколу називалися як дії Чорновола, так і дії його опонентів, за якими стояв Є.Марчук.

Кореспонденти газети “Україна молода” теж не відставали від попередніх газет у висвітленні подій, що відбувалися в Русі на початку 1999 р. Їх бачення на дану проблему дещо відрізнялося від точки зору своїх колег, від вже зазначених газет. Розуміючи, та не так давно критикуючи діяльність В.Чорновола на чолі партії, вони при цьому не вважали його винуватцем в розколі НРУ. У інших газетах все-таки це було пристуне. Основні звинувачення в розколі НРУ були направлені на Ю.Костенка з його групою та Є.Марчука.

В статті Д.Дуцик “Чорні дні Чорновола” був зроблений висновок: “... Певно, саме через те, що 30 “античорноволівців” у фракції бажать бачити іншого претендента, вони й вчинили переворот. Подейкують, що їхнім бажанням є підтримка не “непрохідного” “Удава” (Г.Удовенка), а колишнього голови СБУ Є.Марчука” [14].

В статті “Чорні дні Чорновола тривають” Д.Дуцик розвінчувала слова Г.Філіпчука (“костенківця”), що “Рух не може бути у вічній конструктивній опозиції..., ми повинні йти до влади, будувати нормальний діалог з нинішньою владою”. За її словами “безперечно, якщо рухівські бізнесмени... не вестимуть “нормальний діалог” із владою, вони просто можуть перестати бути бізнесменами...” [15]. І це на фоні постійних звинувачень В.Чорновола в заграванні з владою.

Так само спростував слова Ю.Костенка (“Один міністр і два губернатори - це що, влада?”) і В.Кіпіані, який зазначив, що саме нелюбий Чорновіл, “бігаючи до влади”, змушував Президента перепризначати

Ю.Костенка міністром екобезпеки у кожен новий уряд [16].

В.Кіпіані вважав, що Чорновіл не давав прагматикам гендлювати голосами у Верховній Раді. В цій ситуації він знову стає на бік Голови НРУ і дивується, що “костенківці” ображалися на Чорновола, який називав їх “газотрейдерами” та іншими поганими словами. На його думку, торгуеш газом - трейдер, совістю - відомий політик [16].

Разом з Д.Дуцик В.Кіпіані припускав, що Є.Марчук і натиснув “кнопку”, що привело до розколу [17]. Цей висновок був зроблений з того, що на X з'їзді НРУ (28 лютого 1999 р.) в залі порядкували давні вороги Чорновола з УРП, котрі підтримували Є.Марчука й Ю.Костенко говорив про єдиного депутата від демократів [16].

Д.Лиховій вважав, що розкол в НРУ стався через проблему грошей. Хоча Чорновіл і уникав можливості стати “греблею” для перетікання в його партію значних коштів, проте “розкольникам” (“костенківцям”) все-таки не подобалося як це відбувалося. Ось слова деяких з них: “Скільки ж можна бавитися з цим Чорноволом? Потрібно нарешті й подумати, як на цій політиці заробити можна” [18].

Таким чином, в газеті “Україна молода” авторами статей, присвячених проблемі розколу в НРУ, акцентувалася увага на тому, що причинами розколу були дії Ю.Костенка та його групи, яким заважав В.Чорновіл при здійсненні власних цілей, а також участь Є.Марчука, спільні дії якого з “костенківцями” спровокували розкол.

Отже, як видно, за період лютий-квітень 1999 р. заангажовані певними політиками ЗМІ схильні були обвинувачувати політичних конкурентів у відцентрованості внутріпартійних процесів, що відбувалися в НРУ. Причинами розколу називалися дії конкретних осіб та груп людей: це і Л.Кучма, і Є.Марчук, і В.Чорновіл, і Ю.Костенко, і “костенківці” загалом. З досліджуваної групи газет лише “Зеркало недели” опосередковано вважало винними практично всіх головних учасників політичного процесу.

Як бачимо, газети основними причинами розколу вважали суб'єктивні причини. Але через незначний час дані ЗМІ вже переглянули свою точку зору на розкол в Русі, причому вона виявилася кардинально протилежною. Але це вже інша тема дослідження.

Примітки:

1. Политические партии накануне выборов в зеркале газетной аналитики // Тижневий інформаційно-аналітичний огляд. - 1999. - 2-8 травня.
2. Пиховшек В. О превратностях политэволюции // Зеркало недели. - 1999. - 13-19 февраля.
3. Хомич Ю. Укусить дракона // Зеркало недели. - 1999. - 20-26 февраля.
4. Рахманин С. Разделить шкуру неубитого дракона // Зеркало недели. - 1999. - 27 февраля - 5 марта.
5. Борзенко В. Раскол Руха: чисто предвыборный проект // Зеркало недели. - 1999. - 13-19 марта.
6. Рахманин С. Проруха // Зеркало недели. - 1999. - 3-9 апреля.
7. Коробова Т. Чи стане Рух “нормальною” партією? // День. - 1999. - 6 лютого.
8. Гаврилова І. Гасло “Будьмо разом!” Чорновіл адресував не однопартійцям, а владі // День. - 1999. - 10 березня.
9. Коробова Т., Гаврилова І. Рух Руху: від партії особистості - до партії особистостей // День. - 1999. - 2 березня.
10. Чи є життя після Банкової? // День. - 1999. - 2 квітня.
11. Пиховшек В., Конончук С., Тимошенко Ю., Ганжа В. Політичний процес в Україні: сучасні тенденції та історичний контекст. - К., 1999. - С. 243.
12. Шеремета Е. Вячеслав Чорновил не считает Юрия Костенко основным организатором “ГКЧП в Рухе”. А оппоненты лидера НРУ уверены, что только таким способом можно оживить застоявшееся народное движение // Факты и комментарии. - 1999. - 24 февраля.
13. Постников М. Незадолго до гибели лидера Народного Руха прозвучало символическое: “Если Рух споткнулся о Чорновола, он должен через Чорновола переступить” // Факты и комментарии. - 1999. - 10 апреля.
14. Дуцик Д. Чорні дні Чорновола // Україна молода. - 1999. - 20 лютого.
15. Дуцик Д. Чорні дні Чорновола тривають // Україна молода. - 1999. - 23 лютого.
16. Кіпіані В. Громадянська війна в Народному русі: одна партія - дві голови // Україна молода. - 1999. - 2 березня.
17. Дуцик Д., Кіпіані В. “Чорнотенко” чи “Костевіл”? // Україна молода. - 1999. - 3 березня.
18. Лиховій Д. Останній з могікан // Україна молода. - 1999. - 27 березня.

С.Л. Овсиенко. “Оценка причин раскола НРУ 1999 года в СМИ”. Исследуется видение СМИ на события, которые происходили в Рухе в начале 1999 года. Проанализированы их общие и отличительные стороны по интерпретации данной проблемы.

S.L.Ovsienko. **“Reasons of overcoming split of “Rukh”.** Sight of mass media on “Rukh” at the beginning of 1999 is considered. Different characteristics in interpretation of this problem are analysed.

УДК: 329 (477)